

Kántás Balázs

Sokszínű tanulmánymozaik negyedszázad irodalmári működéséből

Megkésett utószó Zsávolya Zoltán Gyűjtőpont – Válogatott tanulmányok című szakkönyvéhez

Zsávolya Zoltán, a kortárs magyar széppróza és irodalomkritika középnemzedékének markáns képviselője idestova negyedszázados irodalomértelmezői működésének keresztmetszeteként adta közre válogatott tanulmánykötetét. A *Gyűjtőpont* címre keresztelt tanulmánygyűjtemény szokatlanul nagy tematikai variabilitásról tesz tanúbizonyságot, így a mindenkori olvasó is képet kaphat arról, a szerző irodalomértelmezői érdeklődése mennyire szerteágazó, sokrétű, mondhatni mozaikszerű. Kezdjük ott, hogy Zsávolya Zoltán alapvetően germanistaként kezdte a pályáját, doktori értekezését a klasszikus német-osztrák líra jeles női képviselőjéről, Gabriele von Baumbergről írta, s csak később vált a modern és kortárs magyar irodalom egyik szorgalmas és értő kritikusává, elemzőjévé, elmélyülve többek között XX. századi magyar nőírók életművében is, férfi irodalmár létére gáláns gesztust téve és szokatlan szakmai nyitottságot mutatva a *gender studies* Magyarországon többnyire női képviselői felé.

A kötet első tanulmánya, *Cédulák egy/a („)Költészethez(“)* a kortárs magyar költészet releváns alkotójának, Turczi Istvánnak az életművét vizsgálja, egyfajta ürügyként, orvosi lóként felhasználva a költő a XX. század számos, immár nem élő nagy magyar lírikusával versdialógus(oka)t folytató, *Áthalások* című verseskötetét. Bár a tanulmány terjedelmesebb könyvkritikaként indul, végül is az *Áthalások* ürügyén ténylegesen mélyrehatóan tárgyalja Turczi István költészetének poétikai sajátosságait, érvényes és alátámasztott következtetésekre jutva a szerző életművéről.

A második, *Vers-epika, (ál)elégia, mozaikvers* című írás eredetileg Marno János *Nincsen líra* *nélkül* című verseskötetéről írott terjedelmes, elemző könyvkritika, mely ugyanakkor a Turczi-tanulmányhoz meglehetősen hasonló módon a szerző egy konkrét, releváns versgyűjteményéből kiindulva az egész életműre vonatkoztatható, általános érvényű irodalomértelmezői állításokat fogalmaz meg.

A következő írás, a *Feltámadások enciklopédiája*, mely a *Pályatársi szakmegjegyzések Szappanos Gábor Szindbád-novelláihoz* alcímet viseli, akarva-akaratlanul rávilágít a szerző kettős identitására: Zsávolya Zoltán ugyanis nem csupán prominens irodalomtörténész, de markáns prózaíró is, aki a kortárs magyar széppróza olyan képviselőjének, mint Szappanos Gábor, számos kritikus által ellentmondásosan értékelt, bár mindenképpen figyelemre méltó Szindbád-novelláit nem csupán száraz irodalmári szakbírálattal, hanem (szépírói) *pályatársi szakmegjegyzésekkel* illeti. Ily módon a szöveg jóval többé válik, mint egyszerű, száraz szaktanulmány, melyben az itt és most irodalomtörténészként megnyilatkozó szerző nem tudja leplezni szépírói énjét, s talán nem is kell, hogy leplezze...

A kötet negyedik írása, melyben Zsávolya Zoltán a kortárs magyar irodalomról végül is átkanyarodik a XX. századi magyar nőirodalom problémakörére, a *Szövegalapzat, műfajiság, autonómia. Lesznai Anna nagyregénye mint élet(műv)ének foglalata* úgy vélem, a szerző eddigi egyik legfontosabb tanulmánya, mely egyúttal a legnagyobb szakmai recepciót váltotta ki. Lesznai Anna *Kezdetben volt a kert* című, poétikai-esztétikai szempontból igencsak ellentmondásosan értékelhető nagyregényét a lehető legtöbb aspektusból járja körül, s rámutat annak vitathatatlan erényeire csak úgy, mint joggal felróható hibáira. A közelmúltban egyébiránt Menyhért Anna volt az, aki *Női irodalmi hagyomány* című tanulmánykötetében mintegy tucatnyi oldalon keresztül folytat élénk és produktív vitát Zsávolya Zoltán ezen tanulmányával, s ez az irodalomtudományi diszkusszió talán egészen a mai napig nincs lezárva.

A tanulmánygyűjtemény ötödik darabja ugyancsak a XX. századi magyar női irodalmi vonalat folytatja: a *Változat a magyar nyelvű női karrierregényre* című dolgozat Bródy Lili *A Mancsi* című (karrier)regényét teszi alapos szövegközeli olvasás tárgyává, nagyjából hasonló érvelérendszerrel rávilágítva a szöveg poétikai-esztétikai hibáira, lehetséges elavultságára és lehetséges modernségére egyaránt.

A következő írás, *A nemzeti fordulat kisprózája* folytatja és betetőzi a női irodalmi tematikájú tanulmányok ívét, az irodalmár figyelme pedig Tormay Cécile 1920-as években írt elbeszélései felé fordul benne. Zsávolya Zoltán tanulmánya elsősorban különböző kisprózai művek és nagyepikai alkotások között mutat ki releváns párhuzamokat, hiszen az író nő gyakorta átdolgozta korábbi műveit, s amellet, hogy Tormay Cécile-t ma inkább néhány nagyobb volumenű regényéről ismerjük, alapvetően pályája kezdetétől fogva elsősorban kisépikai alkotó, novellista volt, kisprózaírói munkássága pedig legalább olyan jelentős, mint regényírói életműve.

A szövegegyüttes hetedik darabja, a *Kritika*, „*irodalmi esztétika*”, *művészetbölcselet. Teoretikus perspektívák August Wilhelm Schlegel A költészetről*című művében című nagyobb lélegzetű tanulmány radikális fordulat a női irodalmi tematikához, és egyáltalán az irodalmi tematikához képest, hiszen kevésbé irodalmi, semmint inkább filozófiai-esztétikai kérdezőhorizontból vizsgálja az idősebb Schlegel fivér a költészetről írott paradigmatis esszéjét, felvetve azt a lehetőséget is, mely szerint adott esetben a mű nem csupán teoretikus szöveggént, de akár szépirodalmi műként is olvasható volna...

A kötet nyolcadik tanulmánya a jeles osztrák-amerikai színész és színházi rendező, Max Reinhardt ötvenéves működését összegzi lényegre törő pályakép-vázlatként, ugyanakkor invenciózusan, rávilágítva az alkotó máig élő színházi rendezői örökségének jelentőségére, elhelyezve őt egy meglehetősen tág, nem csupán osztrák és / vagy amerikai színháztörténeti kontextusban.

A következő írás, *A szűkített blende intenzitása* Zsávolya Zoltán egy hangsúlyozottan korai, még 1991-ben megjelent esszéje, mely nem másra vállalkozik, minthogy egy alapvetően idegen, ám szemmel láthatólag mégis meglehetősen produktív módon új otthonra találó távol-keleti lírai műfaj, a haiku helyét jelölje ki a kortárs magyar irodalomban. A kulturális és irodalomtörténeti kontextust legtágabb értelmezése é invenciózus megállapításai által úgy vélem, az esszé sikerrel is jár, és valóban *elhelyezi* a kortárs magyar (posztmodern) lírán belül ezt a tradicionális japán versformát.

A tizedik, *Hollywood (t)akarása. (H)arc poetica, avagy képzelt/„képzett” levél Natalie Portmannek* című terjedelmes, és stilisztikai szempontból is kissé talán terjengős esszében Zsávolya Zoltán a *science fiction* műfajára oly jellemző közhelyeken, példának okáért az oly gyakorta megjelenő *humanoid* robotok és kiborgok toposzán merengve olyan kérdések tárgyalásáig jut el, voltaképpen mit is jelent – elsősorban számára – a *humanitás*, a *humánus*, az ember(i)ség fogalma, és hogy rohamosan technicizálódó társadalmunkban ez miként értékelődik át fokozatosan? Azt mondanám, ebben az esetben nem annyira irodalomkritikai-irodalomtudományi, mint inkább általánosabb kultúratudományi szövegről van szó, mely ugyancsak rámutat a szerző meglehetősen szerteágazó, az irodalomtudomány kereteit meghaladó humántudományi érdeklődésére.

A kötet utolsó előtti írása, a *Recepciók olvasmányok* érdekes metatextus, ugyanis nem egyéb, mint meglehetősen határozott és vitriolos szerkesztői-kritikusi válasz a felvidéki magyar költő, Fellingner Károly Zsávolya Zoltán által szerkesztett, *Jancsi és Juliska* című verseskötetéről született két bírálatra. Szászi Zoltán rövid, ám gyakorlatilag megsemmisítő kritikát publikált a kötetről, míg Malek Ízisz ellenben méltató bírálatot adott közre ugyanazon

műről. A szerkesztő-kritikus azonban nem a két bírálat közötti arany középutat választja, hanem gyakorlatilag Malek Ízisz kritikájával teljes egyetértésben veszi védelmébe önnön „szerkesztői gyermekét”, az általa szemmel láthatólag meglehetősen kiemelkedő műnek tartott *Jancsi és Juliska* című verseskötetet, és legalább olyan éles és megsemmisítő bírálattal illeti Szászi Zoltánt és annak szövegét, mint amilyennel Szászi illetve Fellingner Károly líraművét.

A kötet utolsó tanulmányában, pontosabban *kapcsolódó tanulmányában* Zsávolya Zoltán jelen bekezdések szerzője meglehetősen szerény irodalmári teljesítményének három, könyv alakban is megtestesült darabját elemzi behatóbban, a szakmai etika azonban úgy kívánja, hogy jelen kritika semmilyen szempontból ne minősítse azon írást, amely szerzőjének műveit tűzte ki vizsgálatá tárgyául. Annyit talán azonban még így is megjegyezhetünk, hogy a tanulmánygyűjtemény végén mintegy váratlanul felbukkanó szakkönyv-értékelés, *metakritika* arról tanúskodik, hogy Zsávolya nem csupán a modern német és magyar, illetve a kortárs magyar irodalom tendenciáira figyel, kutatóként és kritikusként nem csupán a primer szövegek iránt érdeklődik, de afféle *metakritikusként* szekunder szakmunkákra is megkísérel reflektálni, meglehetősen határozott véleményt formálva.

Zsávolya Zoltán *Gyűjtőpont* című válogatott tanulmánykötete egy negyedszázada praktizáló irodalmár életművének olyan keresztmetszete, mely tanúbizonyságot tesz arról, miként tud egy hivatásos olvasó a lehető legtöbb kutatási témával foglalkozni és a lehető irányba figyelni anélkül, hogy tanulmányai felületessé válnának. Zsávolya Zoltán nem tipikus, a kortárs magyar irodalomtudományi diskurzusra nagyon is jellemző módon *szakkutató*, aki egy adott téma lehető legmélyebb feldolgozására és kimerítésére adta a fejét, hanem olyan irodalomtörténész és kritikus, aki mindig újabb és újabb, adott esetben ismeretlen, feldolgozatlan témákat, szerzőket, műveket, életműveket keres. Nem fél az irodalmi újdonságok támasztotta kihívásoktól, és a kanonizált és sokat elemzett szerzők és művek értelmezése és értékelése mellett újra és újra megtalálja azokat az irodalmi margináliákat, érdekességeket, egzotikumokat, melye vizsgálatába érdemes interpretátori időt és energiát fektetni. Negyedszázad megszakítatlan irodalomtörténeti és -kritikusi tevékenység foglalata ez a könyv, szám szerint a szerző ötödik irodalomtudományi szakmunkája, két magyar és két német nyelvű szakkönyv után pedig magyar nyelven a harmadik. A szerző eddigi irodalomtörténeti életművének záróköve, mely minden bizonnyal még további irodalomtudományi monográfiákat és tematikus tanulmányköteteket is előrevetít. A válogatott tanulmánygyűjtemény tizenkét írását olvasván bizzunk hát e szerteágazó, ráadásul az esetek

többségében igen magas szakmai színvonalon megnyilvánuló irodalmári működés
mihamarabbi – könyv formátumú – folytatásában.